

EL PATROCINI DE SANT JOSEP SOBRE EL CARMEL

Carta dels superiors generals O.Carm. i O.C.D. a la família
carmelitana en ocasió del 150è aniversari de la proclamació del
patrocini de sant Josep sobre l'Església universal

EL PATROCINI DE SANT JOSEP SOBRE EL CARMEL

Carta dels superiors generals O.Carm. i O.C.D. a la família
carmelitana en ocasió del 150è aniversari de la proclamació
del patrocini de sant Josep sobre l'Església universal

La festa de Sant Josep d'enguany (2020) la vam celebrar enmig d'una pandèmia, que ens va obligar a romandre tancats a les nostres llars. Però precisament en aquells moments vam sentir encara amb més força la necessitat de recórrer a aquest home just i fidel, que ha conegut la fatiga, l'exili i la preocupació pel demà sense desanimar-se, sense deixar de creure i d'esperar en Déu, que li havia confiat una missió única: tenir cura de Jesús i Maria, la família de Natzaret, el rebrot de la nova família que Déu donava al món. El papa Francesc, en la seva homilia a Santa Marta, ens va recordar les qualitats de sant Josep: l'home de la concretesa, capaç de dur a terme el seu ofici amb precisió i professionalitat, però al mateix temps l'home que entra en el misteri de Déu, situat més enllà del seu coneixement i del seu control, i davant del qual es prostra en adoració.¹

És bo per a nosaltres pensar novament en sant Josep, meditar sobre aquell a qui la nostra tradició ha reconegut com a patró i model de la vida carmelitana. I volem fer-ho junts, com a família carmelitana, O.Carm. i O.C.D., perquè en el culte a sant Josep i en la referència constant a ell trobem un dels elements més preuats del nostre patrimoni històric i espiritual comú. Aquest any també ens convida a fer-ho un aniversari significatiu: el de la proclamació de sant Josep com a patró de l'Església Universal, que va tenir lloc ara fa 150 anys, el 8 de desembre de 1870, per voluntat del beat Pius IX.

El culte a sant Josep en el Carmel

El culte a sant Josep forma part de la nostra formació cristiana, de la nostra tradició i cultura. Estem tan acostumats a situar sant Josep al costat de Jesús i Maria que pensem que l'Església sempre ha atribuït a aquest sant, que va viure en una intimitat tan propera amb el misteri de l'encarnació, la dignitat i els honors que nosaltres estem acostumats a reconèixer-li. De fet, no és així. En el primer mil·lenni, els indicis d'una

¹ Papa Francesc, Homilia a Santa Marta, 19 de març de 2020.

reflexió teològica sobre sant Josep i sobretot d'una veneració particular dedicada a ell són molt escassos. La devoció a sant Josep es desenvoluparà tan sols amb el floriment dels ordes mendicants. A més de l'aportació del teòleg francès Jean Gerson, van ser decisives en particular les dels franciscans i els carmelites.

Per als carmelites, l'interès per la figura de sant Josep va ser un desenvolupament natural de la inspiració mariana fonamental. Tots els membres de la família de Maria (els pares, santa Anna i sant Joaquim com a protectors secundaris del Carmel, i fins i tot les suposades germanes, Maria de Jaume i Maria de Salomé) van rebre un honor especial al Carmel. Per tant, no podia faltar-hi l'espòs de Maria. Piadoses llegendes medievals, per afirmar el vincle peculiar amb la Sagrada Família de Jesús, Maria i Josep, potser inspirades en l'Evangeli apòcrif del Pseudo-Mateu, expliquen visites de la Sagrada Família de Natzaret al mont Carmel per conversar amb els fills dels profetes, descendents del profeta Elies. Altres parlen d'una suposada parada de la Sagrada Família en el viatge de tornada d'Egipte.² Aquest vincle degué manifestar-se tan fortament a l'Església que autors antics com l'abat benedictí Johannes Trithemius teoritzen que el culte a sant Josep fou introduït a l'Església llatina pels ermitans del Carmel quan es van traslladar a Europa.³ Aquesta convicció, actualment discutida, també l'expressa el papa Benet XIV, que atribueix al Carmel la pràctica del culte litúrgic en honor de sant Josep.⁴ El que és segur és que la devoció a sant Josep en el Carmel va estar marcada des del principi pel culte litúrgic. Posteriorment es va desenvolupar, fins als nostres temps, un enfocament també eucarístic en la devoció a sant Josep com el qui té a les mans el pa de la salvació, el nostre aliment.

De fet, és impossible dir quan va començar exactament la festa de sant Josep a les esglésies del Carmel. Amb tota probabilitat, el culte devia existir localment ja al segle XIV, però va ser al segle XV quan la devoció a sant Josep es va estendre més àmpliament. En els breviaris i els missals carmelitans de la segona meitat del segle XV apareixen la missa i l'ofici propi de Sant Josep, i el carmelita flamenc Arnoldus Bostius el 1476 dona fe que els carmelites celebren amb culte solemne la seva festa.⁵ La litúrgia de sant Josep en l'Orde Carmelità és considerada per historiadors i liturgistes com el

2 Aquestes llegendes piadoses han inspirat obres d'art de considerable importància, com les taules de finals del segle XV, actualment al Dom Museum de Frankfurt.

3 LEONE DI SAN GIOACCHINO, *Il culto di San Giuseppe e l'Ordine del Carmelo*, Barcelona, 1905, 48. Per a la història del desenvolupament, cf. E. BOAGA, O.Carm., "Giuseppe, santo e sposo della B.V.M.", a *Dizionario carmelitano*, ed. E. BOAGA, i L. BORRIELLO, Roma: Città Nuova 2008, 443-446.

4 *De servorum Dei beatificatione et beatorum canonizatione*, I/iv, II; I/xx, 17.

5 Cf. B. M. XIBERTA, O.Carm., "Flores josefinas en la liturgia carmelitana antigua", *Estudios Josefinos* 18 (1963-1964) 301-319.

primer monument de l'Església llatina en honor de sant Josep.

La litúrgia antiga celebra sant Josep com el primer entre els seus contemporanis de Natzaret, que va ser escollit per la Saviesa divina com a espòs de la Verge perquè el Fill de Déu pogués entrar al món d'una manera honorable i amagada. Els predicadors carmelites afirmen que de la mateixa manera que la Verge Maria va concebre en el ventre el Verb encarnat per obra l'Esperit Sant, igualment sant Josep, per obra de l'Esperit Sant, va concebre, en la contemplació, Crist en la seva ànima en esdevenir el pare de Jesús en aquesta terra.⁶ La litúrgia celebrava la unió nupcial de Josep amb la Verge i el contemplava com a protector de la seva virginitat i de la vida del Fill de Déu encarnat. Amb la sensibilitat típica del carisma contemplatiu del Carmel, la litúrgia antiga celebra la puresa de la Mare de Déu i de sant Josep en termes de disponibilitat a Déu, que fa possible l'acolliment del misteri de l'encarnació. Amarada d'aquesta espiritualitat litúrgica, santa Maria Magdalena de Pazzi considerarà la protecció de sant Josep com una conseqüència de la virtut de la puresa: “La puresa de sant Josep es troba al Paradís amb la de Maria, on en aquesta redundància d'esplendor que es fan l'un a l'altra sembla, per dir-ho així, que la puresa de Josep faci que la de la Verge aparegui molt més brillant i gloriosa. Sant Josep es troba enmig de Jesús i Maria, com un estel brillant, i té una cura especial del nostre monestir pel fet que ens trobem sota la custòdia de la Verge Maria.”⁷

Sant Josep és presentat en la litúrgia antiga del Carmel com l'espòs virginal de Maria unit a ella en veritable matrimoni, en el qual la seva autoritat com a espòs, protector i pare es manifesta en el servei total. A més, sant Josep és contemplat en la seva obediència a Déu. Ell és l'home just, el senyor digne a la casa del seu Senyor, que s'encarrega de la responsabilitat de donar el nom diví, revelat per l'àngel, al nen Jesús. En fer-ho, sant Josep és el que proclama per primera vegada que en l'infant de Natzaret Déu ens salva. En la litúrgia antiga es troba sota la figura de sant Josep un compendi de l'espiritualitat del Carmel: 1) La *puritas cordis* que fa possible la visió de Déu, 2) la unió amb Maria, i 3) la fruïció de la vida mística presentada en termes de concepció i naixement del Verb encarnat en l'ànima pura. Sant Josep és celebrat, per tant, com un mirall de la vida mística carmelitana en Déu.

6 CHRISTOVAL DE AVENDAÑO, *Tomo primero sobre los evangelios de la quaresma, predicados en la corte de Madrid...*, Barcelona: Sebastian y Iayme Matevad 1630, 158-159.

7 SANTA MARIA MAGDALENA DE PAZZI, 'Vigesimo secondo colloquio', ed. C. Catena, a *I Colloqui: Tutte le opere... dai manoscritti originali*, ed. F. Nardoni, Florència 1961, 237-238.

Santa Teresa i sant Josep

Hereva d'un culte i una devoció josefins intensos al Carmel, santa Teresa de Jesús ampliarà aquesta tradició amb gran benefici per a tot el Carmel i per a l'Església universal. De fet, és innegable que, més que ningú altre, Teresa de Jesús ha fet del culte a sant Josep un dels elements que caracteritzen la pietat i la fesomia espiritual del Carmel. El seu trobament amb sant Josep es va produir en un dels moments més difícils de la seva vida. Teresa té uns 25 anys, ha patit una malaltia llarga i dolorosa, en la qual les cures dels metges terrenals s'han demostrat no tan sols ineficaces sinó nocives. Ha quedat paralizada i esgotada físicament i psicològicament. Sent que no té cap ajuda vàlida al seu costat i és en aquest moment quan, impulsada per una intuïció interior, es dirigeix a sant Josep com el seu "pare i senyor" (*Vida* 6,6; 33,12). De fet, així se li mostrarà durant tota la resta de la seva vida. No hi haurà cap necessitat de la qual ell no l'alliberi, exercint sobre ella i la seva obra la funció de custodi i protector. D'experiència privada, la devoció a sant Josep es convertirà en un segell distintiu de la reforma teresiana, centrada en l'amistat amb Jesucrist. Així com Josep ha vetllat per la relació entre Maria i Jesús, defensant-la dels perills externs i tenint cura de la seva llar, també es compromet a vetllar pels carmels, que de manera semblant a la família de Natzaret volen ser el lloc on la humanitat de Jesús és acollida i on es viu només per a ella i amb ella. Per aquesta raó Josep no és tan sols el patró, sinó també el mestre dels qui practiquen l'oració (*Vida* 6,8), perquè ningú sap millor que ell com viure una vida d'intimitat amb Jesús i Maria, havent passat tants anys amb ells i havent fet possible l'existència mateixa de la família de Natzaret. No és d'estranyar, per tant, que deu dels quinze monestirs fundats directament per Teresa portin el títol de Sant Josep.

El sant és tan present en l'activitat de fundadora de Teresa (la qual en els seus viatges sempre porta amb ella una imatge de sant Josep) que es guanya el títol de "fundador" del Carmel teresià.⁸ Evidentment, aquesta denominació s'ha d'entendre en el sentit que sant Josep va ajudar Teresa en la fundació dels carmels reformats. És cert, tanmateix, que al costat de la figura tradicional del sant pare Elies se situa ara el sant pare Josep i això va crear una mena d'incertesa sobre quin dels dos havia de ser

⁸ El P. Gracián, en un famós passatge de la seva obra *Josefina* (1597), arriba a dir que "[els qui professen la Regla dels carmelites descalços] reconeixen com a fundador d'aquesta reforma el gloriós sant Josep, ja que l'ha fundada la mare Teresa mitjançant la devoció a ell, de la mateixa manera que l'Orde del Carmel reconeix com a fundadora la Santíssima Verge Maria, per devoció a la qual el profeta Elies va començar la vida religiosa dels profetes al Mont Carmel" (l. V, cap. 4; ed. Silverio, 476).

considerat el principal patró i fundador després de la Verge Maria. ⁹Significativament Teresa en una carta al P. Gracián, sobre el nom que els carmelites descalços havien de donar al col·legi que estaven fundant a Salamanca, escriu: “Seria ben just donar a aquest col·legi el nom de Sant Josep” (carta del 22 de maig de 1578), però el col·legi portarà el nom de Sant Elies. L’any següent, el 1579, sant Joan de la Creu va donar el títol de Sant Josep a la fundació de Baeza. El col·legi de Baeza va ser, per tant, la primera fundació carmelitana masculina dedicada a sant Josep. El títol, però, va durar només dos anys: a partir de març de 1581 el col·legi apareix amb el títol d’un prestigiós pare de l’Església, Sant Basili. Evidentment encara hi havia molta incertesa sobre el paper que s’havia d’atribuir en l’Orde al fuster de Natzaret. Un quart de segle més tard aquesta incertesa es troba definitivament resolta: en la *Instrucció de novicis* (1605) del P. Joan de Jesús Maria, la veneració de sant Josep és precedida tan sols pel culte a la Verge Maria, i és seguida per la devoció als sants profetes Elies i Eliseu “fundadors del nostre orde” (*Instrucció de novicis*, III, cap. 4,29-30).

El patrocini de sant Josep

Una de les opinions característiques de Teresa és que, mentre que altres sants estan destinats per Déu a ajudar en certes necessitats especials, sant Josep té una mena de mandat universal, per ajudar en qualsevol tipus de necessitat, material i espiritual (*Vida* 6,6). En aquesta convicció es basa la festa de sant Josep més típicament carmelitana, és a dir, la del patrocini. Ja el 1628, el Capítol General intermedi dels carmelites descalços de la Congregació Espanyola havia declarat sant Josep “patró principal” de l’Orde. La iniciativa de celebrar la festa del patrocini de Sant Josep es deu al carmelita descalç Joan de la Concepció (1625-1700), que va ser primer provincial de la Província de Catalunya i després Prepòsit General de la Congregació Espanyola. Va obtenir l’aprovació de la festa del patrocini de Sant Josep el 1679, els textos litúrgics del qual havien estat compostos per un altre carmelita descalç català, el P. Joan de Sant Josep (1642-1718). La Congregació de Ritus, després d’una profunda remodelació dels textos a càrrec del cardenal G. Casanate, els va aprovar el 6 d’abril de 1680. La festa del patrocini es va fixar per al tercer diumenge després de Pasqua, dia en què normalment es convocaven els capítols generals i provincials. Aviat la festa també va passar als carmelites, després

⁹ Cf. FORTUNATO DE JESÚS SACRAMENTADO, O.C.D., “San José en el Carmen Descalzo español en su primer siglo”, *Estudios Josefinos* 18 (1963-1964) 367.

que el Capítol General de 1680 declarés per unanimitat sant Josep protector primari de l'Orde dels Carmelites; la festa se celebrava amb el títol “*De Patrocinio Sancti Joseph Confessoris, Protectoris, et Patroni nostrae Religionis*”.¹⁰ Els termes “protector” i/o “patró” s'utilitzaven ja feia temps per designar sant Josep. Aquesta celebració es va estendre ràpidament a molts ordes i congregacions religiosos, fins arribar a la proclamació del patrocini sobre l'Església universal.

El context de la proclamació i la celebració litúrgica del patrocini de sant Josep sobre tot el Carmel és de grans tribulacions i proves, tant per qüestions internes com per vicissituds i atacs provinents de les circumstàncies històriques, eclesials i polítiques. En aquells temps el Carmel tenia grans dificultats per intentar preservar la seva identitat i els seus valors. Cal assenyalar que en els moviments de renovació dins del Carmel trobem una proliferació de textos de devoció sobre sant Josep com una forma particular d'expressió de pietat afectiva que escalfa el cor i enfervoreix la vida espiritual. Hi ha molts autors carmelites i predicadors que van treballar incansablement per propagar la devoció a sant Josep i per promoure el seu patrocini. Digne d'esment és Raffaello Bavaro, que va publicar una *Istoria di San Giuseppe* el 1723; el P. Raffaello exhorta els qui estimen Jesús i Maria a estimar aquell que és estimat per tots dos.¹¹ El mestre Giuseppe Maria Sardi pot ser considerat com un gran propagador del patrocini de sant Josep, no tan sols dins de l'Orde, sinó també entre els pares cristians i altres que troben en ell un model de santedat.¹² No debades sant Josep és invocat al Carmel com a *educator optime* i és proposat com a protector i patró especialment d'aquells que se senten cansats i aturats o fins i tot perduts en la seqüela de Crist.

El 10 de setembre de 1847, pel decret de la Congregació de Ritus *Inclutus Patriarcha Joseph*, el papa Pius IX, en temps de greu tribulació, va estendre a tota l'Església la festa del patrocini de Sant Josep, que s'hauria de celebrar el tercer diumenge de Pasqua. Com a textos litúrgics per a la missa i l'ofici es van prendre, amb algunes adaptacions, els que utilitzaven pels carmelites. Va ser la primera intervenció a favor del culte a sant Josep per part de Pius IX, tan sols un any després de l'inici del seu pontificat, que es va caracteritzar per una gran devoció al pare de Jesús. Amb motiu de la convocatòria del Concili Vaticà I, van arribar al Papa nombroses peticions per incrementar el culte

¹⁰ Vegeu per exemple: *Missale Fratrum Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo*, Roma 1759, 350.

¹¹ RAFFAELLO MARIA BAVARO, *Istoria di San Giuseppe*, Napoli: Antonio Abri 1723, 612; *Vita di San Giuseppe o sia Ristretto della sua Istoria ed Esercizi di Divozione per fruttuosamente venerare il medesimo Santo...*, Napoli: Antonio Abri 1724.

¹² GIUSEPPE MARIA SARDI (Veneto), “Discorso sopra il Patrocinio di San Giuseppe Sposo di Maria”, a *Sermoni*, Venezia: Lorenzo Rivan Monti 1742, 213-221.

a sant Josep, en particular mitjançant la seva proclamació com a patró de l'Església universal. El Concili, que va ser abruptament interromput al setembre de 1870, no va tenir temps de complir aquesta petició. Per tant, el 8 de desembre del mateix any, el mateix Pius IX va procedir a la proclamació solemne amb el decret de la Congregació de Ritus *Quemadmodum Deus*.

La festa del patrocini de sant Josep va ser traslladada el 1913 al dimecres de la tercera setmana després de Pasqua i més tard fou substituïda el 1956 per la memòria de Sant Josep Obrer, fixada l'1 de maig. No obstant això, als carmelites descalços se'ls va permetre, amb l'aprovació del calendari litúrgic de l'Orde el 1957, de continuar celebrant la festa del patrocini de sant Josep, "protector i patró del nostre Orde".

Sant Josep patró de tot el Carmel

La reforma litúrgica posterior al Concili Vaticà II va comportar, entre altres coses, una simplificació notable del calendari litúrgic. En el calendari aprovat el 14 de febrer de 1969, el títol de "protector de l'Església universal" va desaparèixer de la festa principal de sant Josep, la del 19 de març. Per descomptat, no va ser abolit, però es va considerar oportú mantenir tan sols el títol bíblic de "espòs de la Mare de Déu" i deixar a les diferents conferències episcopals i famílies religioses la llibertat d'afegir altres denominacions. D'acord amb la instrucció de la Congregació per al Culte Diví sobre calendaris particulars (29 de juny de 1969), la solemnitat del patrocini de sant Josep també va ser abolida del calendari del Carmel descalç. El Definitori General O.C.D. va decidir llavors traslladar el títol de "protector del nostre Orde" a la solemnitat del 19 de març. Semblantment, es va decidir que la memòria optativa de Sant Josep Obrer se celebrés en tot l'Orde.¹³ Tanmateix, aquestes decisions semblen haver estat ràpidament oblidades. Mentre que el títol de "protector de l'Orde" s'ha conservat en els textos litúrgics dels carmelites de l'antiga observança, va desaparèixer ben aviat en els dels carmelites descalços, i no van ser incloses en el calendari particular de l'Orde ni la solemnitat, ni la memòria de sant Josep. Tanmateix, les Constitucions postconciliars d'ambdós ordes continuen referint-se a sant Josep com el seu "protector" (Const. O.Carm., 91; Const. O.C.D., 52). En això s'ha de reconèixer un element important d'unitat de tota la família carmelitana, que potser no hem considerat i apreciat prou.

¹³ Cf. "Normae de calendario liturgico O.C.D. pro anno 1970" (aprovades en la sessió 128 del Definitori General, 18 de juliol de 1969), en *Ordo Divini Officii recitandi missaeque celebrandae iuxta calendarium romanum ac proprium Carmelitarum Discalceatorum [...] pro anno Domini 1970*, [Casa generalizia O.C.D.] 1969, 29-32.

El món d'avui

Vivim en un moment en què l'Església no pensa tant a defensar-se d'un enemic extern, sinó que més aviat busca reconèixer la seva tasca de donar testimoni autèntic de la veritat de l'Evangeli. Així, en un món on es necessita concreció i sentit del misteri,¹⁴ en un món en el qual tendim a defugir els vincles de relacions i compromisos estables i a tancar-nos en un narcisisme estèril, Josep ens indica el camí de la renúncia a nosaltres mateixos, de la responsabilitat diària, del treball silenciós perquè la família visqui i creixi. Un pare de família procura curar les ferides de casa seva. El nostre patró ens posa davant la necessitat de curar les ferides de la humanitat, i les ferides dins de la pròpia Església. No hi ha Església, no hi ha Carmel sense persones que s'obliden d'elles mateixes i treballen nit i dia per donar als altres una base segura sobre la qual recolzar. Treballen en la foscor, portant al cor les seves ansietats i fatigues, sovint sense veure els fruits ni entreveure la meta, confiant només en aquell de qui prové i rep el nom la seva paternitat (cf. Ef 3,15). Persones així sempre podran trobar en sant Josep el seu patró i model, el seu "pare i senyor".

La Paraula va arribar a Josep en un somni, que podem interpretar com la seva pregària, la seva interioritat. Es podria dir que cada Carmel és un lloc de somnis: la pregària és com un somni, que conté en si mateixa un missatge secret. La comunitat carmelitana és un grup de persones que somien amb fer de casa seva una nova Jerusalem, persones que comparteixen el somni del profeta per un món millor, persones que es deixen capturar cada dia pel somni de la salvació. Escoltant la Paraula de salvació cada dia, ens conformem a Crist en la seva obediència i la seva voluntat de servir, ell que no va venir a ser servit, sinó a servir, ell que trobava en un nen petit l'exemple de com hem de ser si volem entrar al Regne de Déu. Els carmelites, com sant Josep, coneixen el somni i mantenen la llum de l'esperança que brilla pel món nou promès als qui estan atents a la Paraula de Déu, perquè Déu farà noves totes les coses.

Sant Josep custodia el Carmel, no tan sols perquè el protegeix "de les insídies hostils i de tota adversitat",¹⁵ sinó perquè el manté ferm en la seva identitat senzilla i profunda. Amb el seu ésser home just ens mostra el camí a seguir i l'objectiu vers el qual avançar. En aquest sentit, no hi ha dubte que el culte a sant Josep no és tan sols una devoció o una pràctica pietosa, sinó un programa de vida, que forma part integrant del

¹⁴ Papa Francesc, Homília a Santa Marta, 19 de març de 2020.

¹⁵ Pregària a Sant Josep de Lleó XIII al final de l'encíclica *Quamquam pluries*.

patrimoni carismàtic del Carmel. Juntament amb Maria, Josep és la icona evangèlica en la qual els carmelites podem llegir i entendre el que significa realment “viure en obsequi de Jesucrist”. I per tant, amb raó, seguirem recorrent a ell com el nostre pare i patró, però també amic fidel i guia expert en el camí, seguint les petjades de Jesús.

Mentre el món intenta fer front a la Covid-19, ens unim en la pregària pels metges i infermers, pels científics i els investigadors, pels qui han caigut víctimes del virus, i per les famílies que avui ploren la pèrdua dels seus éssers estimats. Que el nostre protector Josep ens protegeixi a cada un de nosaltres i, amb l'amor tendre de Déu, estengui la seva protecció a tot el món.

Fraternalment en el Carmel

P. Míceál O'Neill O.Carm.

Prior General

P. Saverio Cannistrà O.C.D.

Prepòsit General

EL PATROCINI DE SANT JOSEP SOBRE EL CARMEL

Carta dels superiors generals O.Carm. i O.C.D. a la família
carmelitana en ocasió del 150è aniversari de la proclamació del
patrocini de sant Josep sobre l'Església universal

